

IN MEMORIAM JEAN - TOUSSAINT DESANTI

Aj keď večerník *Le Monde* priniesol správu o úmrtí filozofa J. - T. Desantiho, emeritovaného profesora na Sorbone, už 21. januára - zomrel vo veku 87 rokov v jednej parížskej nemocnici deň predtým a rozlúčiť sa s ním bol aj bývalý premiér L. Jospin -, ostatnými cestami k nám putovala dlhšie. Desanti totiž nemal povest' takého Ricœura či Derridu alebo Foucaulta, jeho bývalého poslucháča, aj keď patril medzi najvýznamnejších francúzskych filozofov. "To, čo dáva zmysel životu, dáva zmysel smrti," povedal Saint-Exupéry.

Časopis FILOZOFIA si však môže pripísať ako zásluhu, že ho ešte stihol predstaviť slovenskému filozofickému publiku, keď mu v r. 1994 venoval veľkú časť č. 11, obsahujúceho rozhovor s ním, recenziu jedného z jeho posledných diel [1] a jeho prvej intelektuálnej autobiografie spolu s prekladom časti jednej kapitoly. Pripomeňme si teda známe, menej známe i najnovšie životopisné a knihopisné údaje o Desantim.

Narodil sa 8. októbra 1914 v Ajacciu v rodine stredoškolského profesora korzického pôvodu. Tento pôvod predurčí nielen jeho humanistickú orientáciu, ale aj temperament, ktorý neskrotí ani náročné štúdium na známom Vysokom učiteľskom ústave (Ecole normale supérieure) v Paríži v r. 1935-1940. Po celý život si zachová aj slobodnejšie vystupovanie, ktorého zdrojom bolo toto korzické prostredie s jeho hrami, nebezpečenstvami a mafiami. Počas vysokoškolského štúdia sa zoznámil s matematikom J. Cavaillèsom a s Merleau-Pontym, ktorý ho zasvätil do fenomenológie, ako aj so svojou životnou družkou Dominikou, Parížankou pochádzajúcou z rodiny právnikov ruského pôvodu. Toto manželstvo, charakterizované aj ako "sloboda vo dvojici", pripomína iný známejší pár, Simone de Beauvoir a J. - P. Sartra, ktorý tiež patril medzi priateľov Desantiho.

Štyridsiate roky, ktoré mali normálne otvoriť mladému "agrégé" životnú dráhu - aj dostal umiestenku na jedno gymnázium v Clermont-Ferrande -, budú hlavne rokmi hnutia odporu v okupovanom Paríži: vydávanie ilegálneho časopisu *Socialismus a sloboda*, vstup do rovnako ilegálnej FKS (v r. 1943), následné politické angažovanie.

V povojnovom období dobiehajúceho stalinizmu a začínajúcej studenej vojny sa Desanti stáva jednou z vedúcich osobností francúzskej komunistickej inteligencie ako člen redakcie časopisu *La Nouvelle Critique*. Do tohto obdobia sa datuje jeho článok, ktorý ho smutne preslávi: *Buržoázna veda a proletárska veda*, od ktorého sa neskôr bude dištancovať, vysvetliac mechanizmy takého zaslepenia. Dovtedy však bude viesť život "dvojakej pravdy" ako "oficiálny" filozof svojej Strany.

Kým nepríde rok 1956 a s ním odhalenie stalinizmu a následná intervencia v Budapešti, udalosti, ktoré Desantiho, a nielen jeho, prinútili začať premýšľať o svojej politickej angažovanosti. Potrvá mu však niekoľko rokov, kým sa z kráčov Strany vyslobodí. Toto váhanie akoby naznačovalo istú nespokojnosť, tušenie, že niečo nie je v poriadku. A ani nebolo.¹

¹ Vzhľadom k bývalému ZSSR bolo vtedy veľmi zamotané kľbko, ktoré sa nikto nesnažil

Tento rozchod s militantným životom i jazykom, aj keď ešte Desantihu uvidíme medzi tými, ktorí budú protestovať proti vojne v Alžírsku koncom 50-tych rokov a na barikádach so študentmi koncom 60-tych rokov, neznamená úplný rozchod s marxizmom.

Našťastie, "trojjazyčnému" Desantimu - prezývka, ktorá mu prischla - ostávajú ešte dva jazyky: filozofický, poznačený takými menami ako Platón, Aristoteles, Augustín, Spinoza, Hegel, Marx, Husserl, a jazyk matematiky. Začína sa tak profilovať ako historik filozofie, vyznačujúci sa analytickým prístupom a jemným komentovaním. Svedčí o tom aj jeho prvá knižná publikácia *Úvod do dejín filozofie* [2]. Ako "rodný" filozofický jazyk sa však bude čím ďalej, tým viac presadzovať fenomenológia, aj keď s istým rastúcim odstupom od Husserla.

Ako fenomenológ bol žiakom M. Merleau-Pontyho ešte pred 2. svetovou vojnou. Treba však počkať až do r. 1963, v ktorom vyjde *Fenomenológia a prax* [3], zasvätený úvod do čítania Husserlových *Karteziánskych meditácií*, ktoré ho "úplne oslnili".²

Vďaka tejto práci Desantihu meno prenikne do bývalého Česko-Slovenska v preklade O. Kubu a Doslov J. Popelovej obsahuje aj krátku biografiu autora. Treba konštatovať, že bola vtedy ignorovaná tak zo strany marxistov, ktorí v nej mohli nájsť poučenie o tom, ako treba kritizovať nemarxistickú filozofiu rozborom zvnútra, ako aj zo strany fenomenológov, ktorí si mohli viac všimnúť tento prvý rozbor *Karteziánskych meditácií* v češtine - český preklad s Patočkovým *Doslovom* vyjde o dva roky neskôr. Ani s autorom žiaden kontakt nebol nadviazaný, čo tento bude o 26 rokov neskôr komentovať slovami: "Je to smutné."

Fenomenológii sa bude čiastočne týkať aj epistemológii venovaný zborník statí *Tichá filozofia alebo kritika filozofii vedy* [5], a najmä *Úvahy o čase* [6], ktoré sa zrodili z dialógu - dialóg je vôbec charakteristický pre Desantihu filozofovanie - s D.- A. Grisonim. Ak teda možno hovoriť o Desantihu marxistickej a materialistickej orientácii, bol to kompetentný marxista. Bez tejto kompetencie by mu inak ani nebolo mohlo byť zverené vyučovanie metód slohovej práce a dizertácie na Vysokom pedagogickom ústave v St. Cloud na západnom predmestí Paríža v r. 1960-1976 a potom až do odchodu na dôchodok na 1. parížskej univerzite (Sorbona). Zlá povesť marxistu ho však bude sprevádzať aj naďalej na samotnom francúzskom území.

Tiež je pravda, že sa nebude pokladať za fenomenológa, ale za toho, kto sa fenomenológiu inšpiruje, kto fenomenológiu praktizuje "za chodu" a v stave zrodu. Fenomenológia tak bola preňho "formou skúsenosti s konštitúciou racionality". Tak či onak, s fenomenológiou bude mať do činenia až do konca svojho života - či už ako školiteľ

rozmatáť, ale len preťat' s'ťa gordický uzol. Západný intelektuál naraz zistí, že komunistickí funkcionári sediaci v Kremli sa správajú mocensky, ale na strane druhej sa nechávajú kontrolovať a obmedzovať cez importovanú ideológiu. Ďalší paradox: západný intelektuál potom, čo pomáhal silnému ZSSR, sa od dnešného slabého Ruska odvracia, hoci práve teraz by potrebovalo jeho nezištnú, a najmä neideologickú pomoc.

² Druhé vydanie tejto práce z r. 1973 bude niesť už iný názov *Úvod do fenomenológie*, v 3. vydaní z r. 1976 pribudne *Doslov* namiesto úvodu. Až 4. vydanie z r. 1994 [4] prinesie novú úvodnú časť, na rozdiel od samotného textu. Pre jej sebakritický a sebareflexívny charakter ju autor týchto riadkov preložil do slovenčiny a bude uverejnená ako sprievodný text nekrológu.

svojich doktorandov, alebo ako autor. A ešte vlani, teda necelý rok pred smrťou, začal pracovať spolu s belgickým fenomenológom M. Richirom na príprave nového fenomenologického periodika s názvom *Annales de phénoménologie*, pripomínajúceho povestný Husserlov "Jahrbuch".

Platí to aj o Desantiho hlavnom diele *Matematické ideality* [7], na ktorom pracoval 20 rokov a ktoré napísal v treťom, matematickom jazyku praktizovanom od r. 1940. Sleduje v ňom vývoj teórie funkcie reálnych premenných na pozadí celých dejín matematiky od Aristotela po teóriu množín. Aj keď ide o prácu z filozofie, presnejšie epistemológie matematiky, aj v tomto prípade sa Desanti vzpieral voči zvyčajnej nálepke "epistemológ", pripomínajúc, že jeho "epistemológia predpokladá dôkladné oboznámenie sa s Husserlovou fenomenológiou, ale aj s celou filozofickou tradíciou..." Na strane druhej v jednom z posledných rozhovorov pre *Magazine Littéraire* [8] sa vyjadri, že "autentický fenomenologický text si vyžaduje tú istú prísnosť ako pri čítaní matematického textu".

Všetky tri jazyky tak napokon konvergujú do jedného filozofického jazyka, a to bez toho, že by bolo možné hovoriť o nejakom "desantizme". Ako teda bližšie charakterizovať toto filozofovanie? Desanti praktizoval "tichú filozofiu", avšak podmyňujúcu brehy. Sám povedal o sebe, že "nikdy a žiadnu filozofiu neprednášal dogmaticky", v dogmatizme videl nástroj moci, zatiaľ čo naopak filozofia by mala byť "vzburou proti každej inertnosti".

Tak chápal napokon aj fenomenológiu: nie ako hotové učenie, ale ako to, čo "pochádza zo skúsenosti" a čo možno podrobiť skúške. V danej filozofii treba odhaliť zmysel ešte v stave nezavršenia, na jednej strane "rozmeniť ju na drobné", a na strane druhej zviať za tento zmysel zodpovednosť a dať ho do obehu. V tomto zmysle "uchovať Aristotela znamená čítať ho spolu a vidieť, ako sa ho zbavujeme. A práve v tej chvíli jestvuje". Hovoril tomu filozofovať "sur le tas", teda ísť na miesto činu, na (filozofické) stavenisko, kde sa myšlienky práve rodia.

Touto neprítomnosťou "desantizmu" si možno vysvetliť aj skutočnosť, že aj jeho žiaci pôjdu každý svojou cestou. Pritom si viacerí z nich spomenú na svojho učiteľa v podobe zborníka na jeho počesť [9]. Spomedzi nich vynikajú najmä štúdie S. Auroux (*Inovácia a vedecký systém: slovesný čas vo všeobecnej gramatike*), M. Caveinga (*Čo je artefakt v dejinách vied*), G. Granela (*Značka a písmo*), J. Petitota, ktorý bol aj na Slovensku, (*Matematické ideality a objektívna realita. Transcendentálny prístup*) a H. Sinaceura (*Logika: obyčajná matematika alebo efektívna epistemológia?*). Zborník otvára dovtedy nevydaný rozhovor Desantiho s M. A. Sinaceurom a uzatvára ho bibliografia Desantiho za roky 1945-1991.

Tieto štúdie potvrdzujú, že Desanti je filozofom skôr hovoreného než písomného prejavu, filozofom dialógu, v ktorom vynikal a počas ktorého sa rodí filozofický diskurz. Okrem už spomínaných rozhovorov [6] sú tu ďalšie ďalšie: *Filozofia a moc* [10] a *Filozofia: sen hazardného hráča* [11], kde je filozofia prirovnávaná k hre v noblesnom zmysle: "Filozofia je hra, v ktorej je sama v hre." A spolupracovník redakcie *Le Monde* Roger - Pol Droit mal šťastný nápad "vyspovedať" oboch manželov, svedkov 20. storočia, zvlášť a potom uverejniť rozhovory zároveň - tesne pred Desantiho smrťou - pod názvom *Sloboda nás ešte miluje* [12].

Ako vyznávač, potom obeť a kritik "jedinej pravdy" svojej doby Desanti napokon dokázal, a stretol som sa aj s takým názorom, že sa o to snažil, skončiť svoju životnú dráhu, ako hovoria Francúzi, "en beauté", to znamená skvele. Na súčasné politické, sociálne a civilizačné premeny, nové nespravodlivosti, nariadené "jednosmerné myslenie", ziskuchtivý ekonomizmus, absentovanie politiky, virtualizáciu skutočnosti sa však bývalý angažovaný filozof bude pozeráť len ako pasívny svedok.

Jozef Sivák

BIBLIOGRAFIA

- [1] *Un destin philosophique ou les pièges de la croyance*. Paríž, Grasset 1982 (Recenzované In: *Filozofia* 49, 1994/11, s. 746-750).
- [2] *Introduction à l'histoire de la philosophie*. Paríž, Ed. Sociales 1956.
- [3] *Phénoménologie et praxis*. Paríž, Ed. Sociales 1963 (čes. *Fenomenologie a praxe*. Praha, Svoboda 1966).
- [4] *Introduction à la phénoménologie*. Paríž, Gallimard 1994 (4. zrevidované vyd. [3]).
- [5] *La philosophie silencieuse ou critique des philosophies de la science*. Paríž, Seuil 1975 (Recenzované In: *Filozofia* 46, 1991/1, s. 117-126).
- [6] *Réflexions sur le temps* (conversations avec Dominique-Antoine Grisoni). Paríž, Grasset 1992.
- [7] *Les idéalités mathématiques*. Paríž, Seuil 1968.
- [8] Jean-Toussaint Desanti: "La phénoménologie sur le tas". Propos recueillis par V. Gérard. In: *Magazine littéraire*. La phénoménologie, 2001, č. 403, s. 29-33.
- [9] AUROUX, S. a i.: *Hommage à Jean-Toussaint Desanti*. Mauvezin TER 1991.
- [10] *Le philosophe et les pouvoirs, entretiens avec P. Lainé et R. Barret-Kriegel*. Paríž, Calmann-Lévy 1976.
- [11] *Philosophie: un rêve de flambeur* (conversations avec D. A. Grisoni). Paríž, Grasset 1999.
- [12] DESANTI, J. - T., DESANTIOVÁ, D. (avec R. - P. Droit): *La liberté nous aime encore*. Paríž, Odile Jacob 2001.